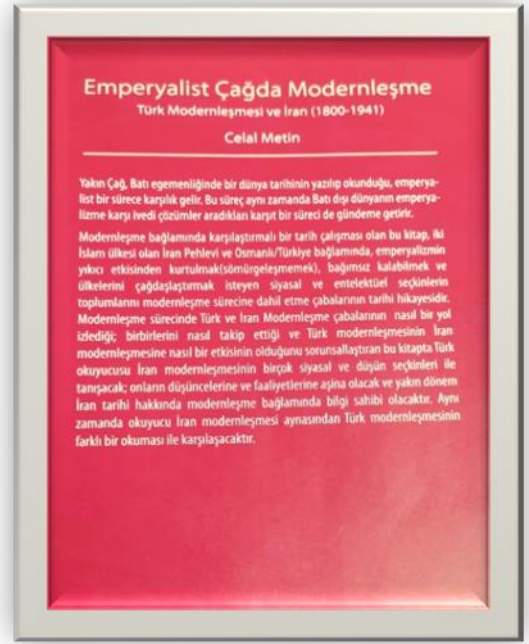
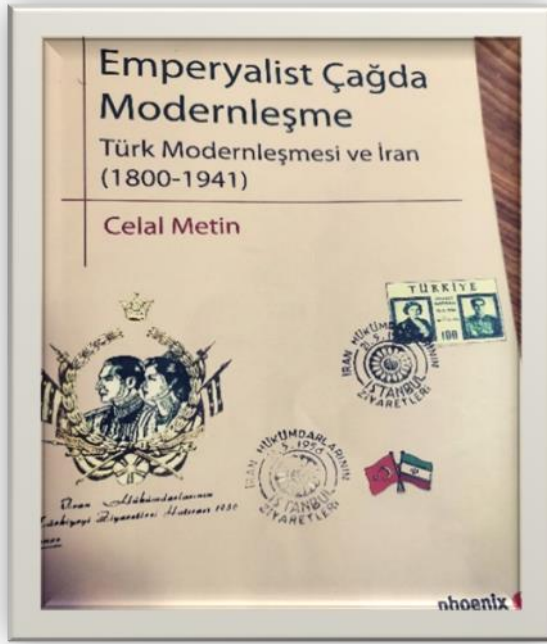

Işık, Yasemin. (2021). “Emperyalist Çağda Modernleşme-Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941) Adlı Eser”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 227-234.

Tanıtım Yazısı

KİTAP TANITIMI
BOOK INTRODUCTION

**“EMPERYALİST ÇAĞDA MODERNLEŞME- TÜRK MODERNLEŞMESİ VE İRAN
(1800-1941)” ADLI ESER***

The Book Named “Modernization in The Imperialist Era-Turkish Modernization and Iran (1800-1941)”

Hazırlayan: Yasemin IŞIK**

* Geliş Tarihi / Received: 26.12.2021, Kabul Tarihi / Accepted: 26.12.2021. DOI: 10.34189/asyam.5.2.010

** Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, yasemin_261@hotmail.com, ORCID ID:https://orcid.org/0000-0003-3707-230X

“*Emperyalist Çağda Modernleşme-Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)*” isimli eser, Türk ve İran Modernleşme çabalarının yön, yol ve sınırlarını tarihsel bir zeminde ve ortak paydada tartışan karşılaştırmalı bir tarih çalışmasıdır.

Farklı coğrafyaları, kültürleri aynı tarihsel dönemlerde ele alarak bunu bağlayıcı tek bir argüman çerçevesinde sorunsallaştıran “karşılaştırmalı tarih çalışmalarının” az olduğu ve yöntemsel uzmanlaşmanın henüz yeni olduğu, paralel tarihsel süreçleri modernleşme bağlamında okumanın güçlükleri, İran’ın Türk kamuoyunda hep önemli bir konu olması detayları düşünüldüğünde çalışma, bu alandaki boşluğu dolduracak ve ileri okuma ve bilimsel incelemeleri teşvik edecek nitelikte olmuştur.

Çalışma, geleneksel yapıların modern emperyal yapılarca krize sokulmasının zorunlu modernleşme fikrini tek seçenek yaptığı Batı-dışı, özelde İslâm dünyasında bağımsız kalmaya çabalayan iki Müslüman ülkenin yönetici ve aydınlarınca (siyasal ve düşün elitlerince) neden ve nasıl hayata geçirildiğinin hikâyesi olmuştur. Türk ve İran Modernleşmesinin kendi tarihsel koşulları belirleyici olmakla birlikte benzer arayışlar, siyasal krizler ve kaygılardan beslendiği noktada amaç ve hedefin “Batılılaşmak” olduğu fikrinin nasıl ortaya çıktığının tarihsel arka planına dair birçok siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel-ideolojik olgu ve olaya vurgu yapan çalışma, İran Modernleşme çabalarının kendi özgün koşulları ve Türk Modernleşme çabalarından ayrılan ve farklılaşan yanlarına da vurgu yapmaya özen göstermiştir.

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde Doktora Tezi olarak, Celal Metin tarafından hazırlanan bu çalışma, TÜBA burs desteği alınarak yeniden düzenlenmiş ve “*Phoenix Yayınları*”nce Temmuz 2011’de, 392 sayfa olarak basılmıştır.

“*Emperyalist Çağda Modernleşme-Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)*” isimli eser, Giriş ve Sonuç olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, “*Modernleşme ve Batı Dışı Toplumlarda Modernleşme*”; İkinci Bölüm, “*İran Modernleşmesinin Tarihî Kökenleri ve Osmanlı*”; Üçüncü Bölüm, “*Modern İran Siyasal Muhalefeti ve Genç Türkler*”; Dördüncü Bölüm, “*Atatürk ve Rıza Şah: Çağdaşlaşma Önderleri*” başlıklarıyla sunulmuştur.

Girişte, çalışmanın yöntem, araç ve kaynakları değerlendirilmiştir:

Karşılaştırmalı çalışmalar, özellikle “karşılaştırmalı tarih” metodolojisinin farklı yaklaşımları ve teknikleri ile ilgili özel bilgileri bu bölümden elde etmek mümkündür. Kaynaklarla ilgili değerlendirmeye bakıldığında, çalışmada daha çok ikincil, telif eserlerin kullanıldığı; ayrıca gerek Farsça gerekse Batı dillerinde olan gazete-mecmualar ve kişisel yazışmalar ve hatıralardan konuyla ilgili örneklerin seçilerek yararlanıldığı, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk çeyreği içinde İran tarihinin düşünce hayatı ve modernleşme çabalarını ihtiva eden Farsça telif eserlerin de tanıtıldığı anlaşılmaktadır.

Birinci Bölümde, kavramsal olarak “modernlik-modernleşme ve Batı-dışı modernleşme” tanımlamaları üzerinde durularak modernleşme sorunsalı bağlamında genelde Batı-dışı ve özelde İslâm dünyası aidiyetiyle İran ve Türk Modernleşmelerinin kuramsal çerçevesi çizilmiştir:

Türk ve İran Modernleşmeleri, siyasal olayların belirlediği bir yol haritası ile değişim süreçlerini yaşamışlar ve “kültür değişiminin esas olduğu, devlet tarafından talep edilen, devletin birey ve toplumu dönüştürme görevini üstlendiği, tepeden inmece bir tavrın sergilendiği, aydınların aktif rol oynadığı ve atılan adımların ‘çağı yakalamak ülküsü’ ile açıklandığı, tarihî kimliklerin korunarak Batılı gibi olmak, güç elde etmek hedefinin belirlendiği” bir modernleşme modeli inşa etmişlerdir.

İkinci Bölümde, İran Modernleşmesinin tarihsel kökenleri, aktörleri, eylem ve çabaları, Osmanlı ile olan etkileşimler üzerinde durulmuştur:

Batı karşısında güçlü olmak ve varlığı korumak, sömürge olmamak amaçlarıyla askerî alanda modernleşmenin başlatılması Osmanlı Devleti ile İran Kaçar Devleti’nde paralel dönemlerde görülmüştür. Osmanlı siyasal literatürünün ve modernleşme süreçlerinin ürettiği “*Nizam-ı Cedid, Islahat, Tanzimat, Meşveret, Meclis, Meşrutiyet, Encümen, Kanun-î Esasî*” gibi terimler ve olgular İran’a Osmanlı versiyonlarıyla geçmiştir. Aydınların karşılıklı etkileşimi de bu süreçlerde gelişim göstermiştir. İki modernleşme süreci arasındaki farklılık şu yönde gözlemlenmektedir: “Modernleşme

yöneliminde Osmanlı’da merkezî güç kesin belirleyici olurken, İran’da Kaçar yönetiminin güçsüz doğası ve eyalet yönetimleri, aşiret birliklerinin merkeze karşı gevşek bağlılıkları modernleşmenin siyasal yönünü sekteye uğratmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Şîî din adamlarının siyasal alana girişi de modernleşme tarzı ve uygulamalarını doğrudan etkilemiştir.”

Üçüncü Bölümde, modernleşme taraftarı İran siyasal muhalefetinin ortaya çıkışı, örgütlenme çabaları, eylemleri, yurt dışı örgütleri ve bu bağlamda Osmanlı ülkesindeki faaliyetleri konu edilmiştir:

İran iç politikasının gelişmeleri, siyasal değişimler, İran muhalefeti ile Jön Türklerin düşünsel kökenleri, eylem tarzları ve çok yönlü ilişkileri bu bölümde özetlenmiştir. İran’ın modernleşme yanlıları, savunucuları, meşrutiyetçi aydınları tüm düşünce ve faaliyetlerinde Osmanlı’nın Jön Türk örneğini takip etmişlerdir. Ancak Osmanlı ve İran modernleşme çabalarında, farklı tarihsel süreçler yaşanmasından dolayı çıkış ve sonuç alma noktasında başka gerçekler söz konusu olmuştur. “1906 İran Meşrutiyeti ve İran Kanun-î Esasisi”nin süreli yayımlar aracılığıyla İstanbul’a tanıtıldığı da bilinmektedir. Siyasi aktörler olarak “Abbas Mirza” ve kısmen “Nasrettin Şah” dışında daha çok bürokratların etkisinin olduğu İran’da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren entelektüel düzeyde modernleşmeyi seslendiren aydınların varlığı göze çarpmaktadır. “Malikom, Ahundzade, Kirmani, Talibov ve Cemaleddin Afgani” İran’da modernleşme düşüncesinin 19. yüzyıldan 20. yüzyıla aktarımında belirleyici olmuşlardır. “Kirmani, İsfehani, Meragei” gibi aydınların faaliyette bulunduğu İstanbul, İran basınında önemli bir yere ve şöhrete sahip olmuştur. İran’ın yurt dışında çıkan Gazetesi “Ahter”in I. Meşrutiyet sonrası İstanbul’da yayımlanmaya başlaması Türk Modernleşmesinin pratiklerinin İran’a aktarımını sağlamıştır. İran Meşrutiyetçileri ile Jön Türk arasında fikrî bir beraberlik olmakla birlikte iş birliği sınırlı kalmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra İstanbul, İran Meşrutiyetinin önemli simalarının merkezi haline gelmiştir. Karşılıklı duyulan bu sempati, Türkistan’a ulaşmak için güvenli bir yol arayan Osmanlı ordularınca İran’ın kuzey bölgelerinin işgal edilmesi üzerine yerini şüphe ve düşmanlığa bırakmıştır. Bu durumu uzun çabalar sonucu çözüme kavuşturan Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.

Dördüncü Bölümde, Modernleşmeci Liderler Atatürk ve Rıza Şah’ın şahsında modern-millî devlet inşası, çağdaş topluma dönüşme çabalarının güçlükleri ve imkânları; başarı ve başarısızlıkları bağlamında Türk ve İran ülkelerinin modernlik görünüşleri incelenmiştir:

Türk ve İran Modernleşmeleri, “tepeden inme/yukarıdan aşağıya” modernleşme modellerinin başat örnekleridir. Başlangıçta devletin üstlendiği modernleşme çabaları Atatürk ve Rıza Şah Dönemlerinde toplumsal alanın devletin ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürülmesine sahne olmuştur. Çağın gereği olarak “millî-modern devlet yaratma” ülküsünde ortak olan kahraman/karizmatik liderler birbirlerine dostça bakmışlardır. Emperyalist çağın dayanışma arayışı ve bağımsız yaşama isteği bu iki liderin iç ve dış siyasetinde temeli teşkil etmiştir. Modernleşme ve modernleştirme pratiklerinde daha çok Rıza Şah, Atatürk’ü izlemiştir. Yurt dışına tek ziyareti Atatürk’ün Türkiye’sine yapmış olan Rıza Şah’ın İran’daki modernleşme adımlarını Atatürk de yakından takip etmiştir. Atatürk inkılâpları belirli bir bütünlük içerisinde ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma hedefinde radikal tarzda gerçekleştirilirken; Rıza Şah’ın keyfiyeti ve Şîî ulemanın tavrı, ideolojik yoksunluk, Pehlevî hanedanının toplumsal bütünleşme için bağlılık kodları yaratamaması neticesinde İran’ın modernleşme adımları birer reform olarak kalmıştır.

Sonuç Bölümünde, çalışma genel bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Yazarın özet olarak son değerlendirmesi şöyledir:

“Modernleşmenin kuramsal çerçevesinden bakıldığında Türkiye, eksiklikleri olmakla birlikte birçok yönüyle modernleşmiş bir görüntü sunarken; İran, modernleşmenin zihniyet dünyasından sapsmış olmakla birlikte maddî imkanlardan yararlanmayı sürdürerek yeni bir geleneksellik ya da muhafazakarlık örneği sunar.”

Kaynaklar

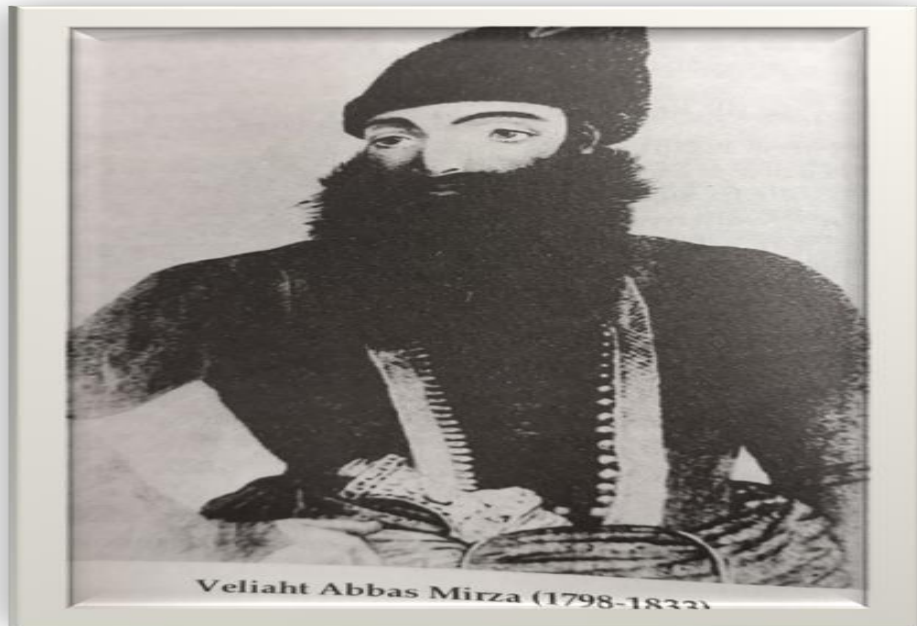
Metin, Celal. (2011). *Emperyalist Çağda Modernleşme-Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Ekler

Ek 1: (s. 65)

Ek 2: (s. 106)

Ek 3: (s. 119)

Ek 4: (s. 127)

Ek 5: (s. 207)

Ek 6: (s. 265)

Ek 7: (s. 274)

Ek 8: (s. 305)

